

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
Ιδιωτική κατοικία, Σχινιάς Μαραθώνα. Μιχάλης Μανιδάκης/Χάρης Χαριτάτος. 1986-1992	14
Ιδιωτική κατοικία, Διακοφτό Αχαΐας. Κωνσταντίνος Δεκαβάλλας. 1978-1980	24
Ιδιωτική κατοικία, Περιβόλα Αίγινας. Κωνσταντίνος Δεκαβάλλας. 1973-1975	30
Ηλιακή κατοικία "Ηλιος I", Τράπεζα Αιγαίλείας, Αχαΐα. Αλέξανδρος Τομπάζης. 1977-1979	34
Ιδιωτική κατοικία, Παληάγιαννη Κηφισιάς. Νίκος Βαλσαμάκης. 1978-1980	40
Ιδιωτική κατοικία, Λιόπεσι Μεσογείων. Δημήτρης Παπαχαραλάμπους. 1976-1979	44
Ιδιωτική κατοικία, Βασιλικός Ζακύνθου. Δημήτρης Παπαχαραλάμπους. 1978-1980	50
Ιδιωτική κατοικία, Μικροβίβο Τραγάνας, Φθιώτιδα. Εργαστήριο 66. 1980	54
Ιδιωτική κατοικία, Πέρδικα Αίγινας. Εργαστήριο 66. 1981 και 1990	60
Ιδιωτική κατοικία, Λιβάδι Αίγινας. Άλκης Τσολάκης. 1985	74
Ιδιωτική κατοικία, Μαλεσίνα Φθιώτιδας. Θάνος Γιάκας/Βούλα Πετροπούλου. 1987-1989	80
Ιδιωτική κατοικία, Πόρτο-Ράφτη Αττικής. Άλκυστη Τρίχα-Αθανασούλη. 1981-1984	86
Ιδιωτική κατοικία, Βουλιαγμένη Αττικής. Χαράλαμπος Ιωάννου, Τάσος Σωτηρόπουλος, Αλέξανδρος van Gilder. 1993	96
Ιδιωτική κατοικία, Οξύλιθος Ευβοίας. Εργαστήριο 66	102
Ιδιωτική κατοικία, Παιανία Αττικής. Σάββας Κονταράτος. 1988	108
Ιδιωτική κατοικία, Ακρωτήρι Χανίων. Αριστομένης και Γιώργος Βαρουδάκης. 1986	112
Ιδιωτική κατοικία, Ακρωτήρι Χανίων. Εργαστήριο 66. 1978	120
Ιδιωτική κατοικία, Κριτσά Λασιθίου. Οδυσσέας Σγουρός. 1992-1993	126
Ιδιωτική κατοικία, Άγιος Νικόλαος. Οδυσσέας Σγουρός. 1990-1992	132
Δύο ιδιωτικές κατοικίες, Ανάβυσσος Αττικής και Μύτικας Χαλκίδας. Άγγελος Αλτσιτζόγλου/Γιάννης Κούκης. 1978 και 1982	138

Η ελληνική γη χαρακτηρίζεται από ποικιλία γεωγραφικών ενοτήτων, κάθε μια τους με τα ιδιαίτερα στοιχεία της, που διαφοροποιούνται ακόμα περισσότερο σύμφωνα με τις ιστορικές συγκυρίες. Αν πράγματι η αρχιτεκτονική, και ειδικότερα η αρχιτεκτονική της κατοικίας, επηρεάζεται άμεσα από το τοπίο, φυσικό και πολιτισμικό, τότε θα έπρεπε κανονικά να περιμένουμε μια αντίστοιχη ποικιλία στην έκφρασή της. Χωρίς καμιά αμφιβολία, αυτό επαληθεύεται στην περίπτωση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής της Τουρκοκρατίας, που επέζησε με διάφορες προσμίξεις μέχρι τις αρχές του αιώνα μας. Άλλα ήδη, από τη στιγμή που η Ελλάδα παίρνει τη μορφή ανεξάρτητου κράτους, αυτή η ταύτιση με τον τόπο αρχίζει σταδιακά να υποχωρεί και τη θέση της παίρνει, ολοένα και πιο έντονα, μια πιο ομοιόμορφη αρχιτεκτονική, επηρεασμένη από τη δυτική Ευρώπη, που αποτελεί πλέον το πρότυπο της ελληνικής κοινωνίας. Η νεοκλασική αρχιτεκτονική είναι καρπός αυτής της σύζευξης και η διάδοσή της καταργεί τα έως τότε περιγράμματα των τοπικών ενοτήτων.

Παράλληλα, πάντως, με τον εκφραστικό πλούτο που διακρίνει την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, πρέπει να σημειωθεί ότι οι τότε συνθήκες ζωής δεν επέτρεπαν τη δημιουργία τύπων κατοικίας για διακοπές – με τον τρόπο που τους ξέρουμε σήμερα. Κυρίως γιατί ο πληθυσμός, στην πλειοψηφία του αγροτοκτηνοτροφικός, είχε άλλους είδους σχέση με το ύπαιθρο. Τότε αντίστοιχα υπήρχαν άλλους είδους κατοικίες εποχιακής χρήσης. Οι νομαδικοί βοσκοί χρησιμοποιούσαν ευκαιριακά "καλύβια" στις παλινδρομικές μετακινήσεις τους από τα πεδινά στα ορεινά, και, σε κάποιο βαθμό, το ίδιο συνήθιζαν και οι γεωργοί που καλλιεργούσαν απομακρυσμένα από τη βασική τους κατοικία χωράφια. Οι κατασκευές αυτές ήταν πολλών ειδών, από απλοποιημένες μορφές ελάχιστων διαστάσεων με λιθοδομή, έως στοιχειώδεις καλύβες από κλαδιά.

Το σπίτι για διακοπές, όπως το ξέρουμε σήμερα, ήταν λοιπόν μια απευθείας εισαγωγή από την Ευρώπη και τις πλούσιες αποικίες της, όπου άνθιζαν πλούσιες ελληνικές κοινότητες. Η εμφάνιση τέτοιων σπιτιών χτισμένων πάνω στα ευρωπαϊκά πρότυπα συνόδευσε την εγκατάσταση στην Ελλάδα εύπορων ομογενών στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, που είχαν ζήσει σε τέτοιο περιβάλλον και θέλησαν να το μεταφεύσουν και στον τόπο τους. Αυτού του είδους οι κατοικίες χτίζονταν τυπικά στις προνομιακές "εξοχές", σε κάποια απόσταση από τα τότε κύρια αστικά κέντρα: Αθήνα και Πειραιά (Κηφισιά, Νέο Φάληρο, Καστέλα), Ερμούπολη (Μπέλα Γκράτσια), Πάτρα (παραλία προς Πύργο). Οι τοποθεσίες αυτές

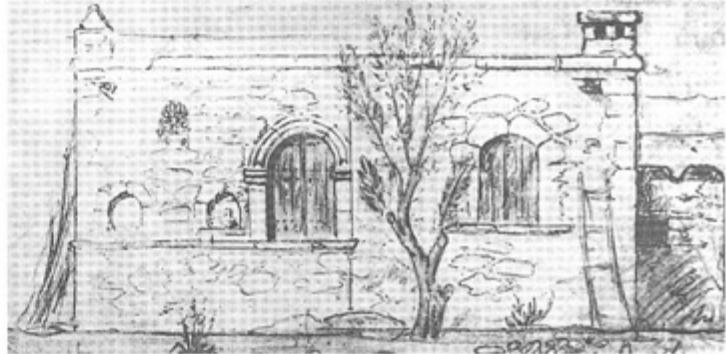
απείχαν μια λογική απόσταση από τις πόλεις και διέθεταν ξεχωριστά πλεονεκτήματα – δροσιά για τους καλοκαιρινούς μήνες, ωραία θέα, άφθονα νερά και πράσινο.

Επρόκειτο για μια μειοψηφία στην παραγωγή κατοικίας εκείνη την εποχή, αφού άλλωστε απευθυνόταν στα ανώτερα οικονομικά στρώματα της κοινωνίας, που διατηρούσαν ισχυρούς πολιτιστικούς δεσμούς με το εξωτερικό και αντίστοιχα ζούσαν με τα ανάλογα πρότυπα. Τα σπίτια αυτά δεν ανήκαν μόνο σε Έλληνες υποχρεωτικά. Για παράδειγμα, στην Πάτρα, χτίστηκαν για τους πλούσιους Βρετανούς σταφιδέμπορους που εγκαταστάθηκαν εκεί, ενώ στην ακόμα τουρκική Θεσσαλονίκη, τα ονομαστά παραλιακά σπίτια διακοπών της χτίστηκαν για Τούρκους και Εβραίους ιδιοκτήτες.

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, η έμφαση έμπαινε στην ελευθερία της γραφικότητας, που υποτίθεται ταίριαζε με την ατμόσφαιρα και την ανεμελία της εξοχής. Μιας εξοχής που είχε πάψει να είναι το θέατρο του καθημερινού σκληρού μόχθου και μετασχηματίζοταν σε "τοπίο", δηλαδή σε περιβάλλον με αισθητικές αξιώσεις, κατάλληλο για ψυχική ηρεμία μακριά από την τύρβη της πόλης.

Η αρχιτεκτονική αυτών των σπιτιών είχε ελάχιστη σχέση με τη νεοκλασική αρχιτεκτονική που μονοπάλησε τα αστικά κέντρα για τουλάχιστον εκατό χρόνια, περίπου έως τη δεκαετία του '20. Τα πρότυπά της, όπως ήταν φυσικό, προέρχονταν από κεντροευρωπαϊκές χώρες και από τις βορειοαφρικανικές αποικίες. Τα αρχοντικά αυτά είτε τα είχαν δει κάπου χτισμένα είτε τα έβρισκαν ξεφυλλίζοντας τα "φιγουρίνια" της εποχής. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις, όχι μόνο οι μηχανικοί που τα έχτισαν αλλά και τα υλικά, ίσως και τα συνεργεία, είχαν έρθει από το εξωτερικό. Η πιστή μίμηση των ένων προτύπων φαίνεται πιως ήταν πρωταρχική μέριμνα για τους ιδιοκτήτες τους, που αδιαφορούσαν για κάποιες απαραίτητες προσαρμογές στα τοπικά δεδομένα, λειτουργικά ή μορφολογικά. Ενώ δηλαδή μπορούμε νόμιμα να συζητάμε για μια νεοκλασική αρχιτεκτονική που προσαρμόστηκε με τον έναν ή τον άλλο τρόπο στις ελληνικές συνθήκες, η αρχιτεκτονική των εξοχικών σπιτιών ακολούθησε εντελώς ανεξάρτητη πορεία. Δεν ήταν, ούτε χρειάστηκε νομίζω ποτέ να γίνει, "ελληνική".

Δεν είναι εύκολο να προσδιορίσει κανείς τα χαρακτηριστικά της, ιδίως επειδή εμφανίστηκε σχεδόν ταυτόχρονα ένα μεγάλο δειγματολόγιο, δανεισμένο από τις πιο ετερόκλητες πηγές. Σε γενικές πάντως γραμμές, τα κτίσματα αυτά ήταν

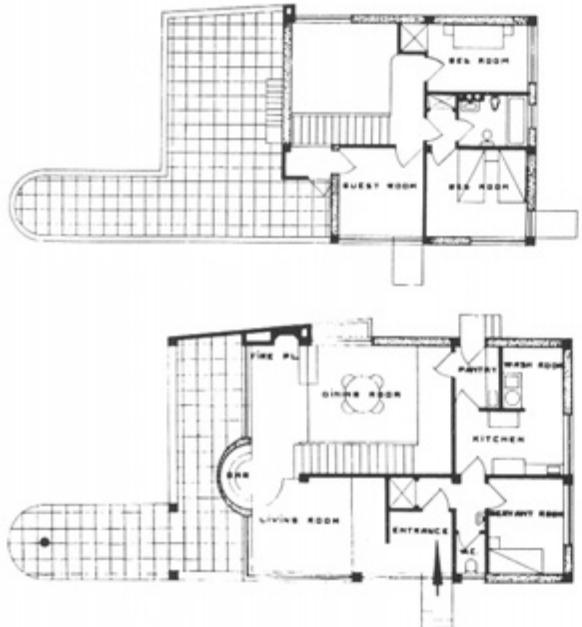
ογκώδη με έμφαση στην κλειστή μάζα, λες και προορίζονταν για αμυντική χρήση, συνήθως διόροφα, με προφανείς αναφορές σε κάποια χρονικά απροσδιόριστα "μεσαιωνικά" στοιχεία (επάλξεις, πυργάκια), καθαρόαιμα στοιχεία art nouveau ή σε ασαφή "αγροτικά" στοιχεία της δυτικής Ευρώπης (ξύλινες διακοσμητικές νταντέλες στα γείσα της στέγης, αδρά κατεργασμένες λιθοδομές στη βάση, ασυμμετρία στη διάταξη των όγκων).

Η παρακμή αυτών των τελείως ονειρικών σπιτιών οφείλεται στην αλλαγή του τρόπου ζωής και στην ανάπτυξη των αστικών κέντρων στις αρχές του 20ου αιώνα, όταν η επέκτασή τους με τη μορφή "προαστίων" και "βιομηχανικών περιοχών" άλλαξε εντελώς τη σχέση των άλλοτε απομονωμένων θερέτρων με την πόλη. Ό,τι απόμεινε από αυτά, εντάχθηκε στην πιο πρόσφατη προσπάθεια αξιοποίησης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, καθώς, σε μερικές περιπτώσεις από ιδιώτες και σε άλλες από το κράτος, έγινε η αποκατάστασή τους για να χρησιμοποιηθούν είτε για κατοικία (Κηφισιά) είτε για μουσεία και ιδρύματα (Θεσσαλονίκη).

Παράλληλα με τον παροπλισμό των σπιτιών αυτών στο μεσοπόλεμο, θα πρέπει να συνυπολογιστεί και η ριζική ανατροπή της ιδεολογικής υποδομής της ελληνικής αρχιτεκτονικής μετά το '22. Ενισχύθηκε τότε το ρεύμα της επιστροφής στην τοπική λαϊκή αρχιτεκτονική ως πηγής έμπνευσης, το οποίο στη δεκαετία του '30 συνυπήρξε με μια ισχυρή κεντρόφυγη τάση, το μοντερνισμό. Τις μεταπτώσεις εκείνης της τόσο ενδιαφέρουσας περιόδου μπορούν να εκπροσωπήσουν επάξια δύο σημαντικοί αρχιτέκτονες: ο Αριστοτέλης Ζάχος και ο Δημήτρης Πικιώνης. Ο πρώτος σταδιοδόρησε πρώτα στη Γερμανία ακολουθώντας την αρχιτεκτονική Jugendstil, για να αλ-

Σ. Παπαδάκης, σπίτι στη
Γλυφάδα, 1932, κατόψεις
ορόφου και ισογείου

Θ. Βαλεντής, Π. Μιχαηλίδης, σπίτι
στην Κηφισιά (αρχές του '30),
φωτογραφία εποχής

λάξει εντελώς όταν εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα, οπότε μεταπήδησε σε ένα μίγμα βυζαντινής με τοπική λαϊκή αρχιτεκτονική. Προς το τέλος της σταδιοδρομίας του ούμως, έχτιζε μοντέρνα σπίτια. Ο δεύτερος ξεκίνησε αντίστοιχα με απομίμηση της λαϊκής αρχιτεκτονικής (κατοικία στο Ν. Φάληρο) και έχοντας δοκιμάσει το μοντέρνο ιδίωμα επέστρεψε στον τοπικισμό μετά το 1933.

Η σημασία που έχουν οι παραπάνω παλινδρομήσεις των αρχιτεκτόνων του μεσοπολέμου οφείλεται στο ότι, παράλληλα με τις διάφορες εκδοχές του εκλεκτικισμού που κυκλοφορούσαν σε μεγάλο αριθμό τότε, εκείνη την περίοδο άρχισαν να χτίζονται στα προάστια "εξοχικά" σπίτια σε μοντέρνο ιδίωμα, καθαρό ή με κάποιες προσμίξεις από την τοπική αρχιτεκτονική. Για παράδειγμα, το τόσο γνωστό από δημοσιεύσεις της περιόδου σπίτι του Στάμου Παπαδάκη στην παραλία της Γλυφάδας (σήμερα δυστυχώς σε κακή κατάσταση) εκπροσωπούσε την πρώτη τάση, ενώ η κατοικία Αβέρωφ στην Κηφισιά των Θ. Βαλεντή και Π. Μιχαηλίδη αντίστοιχα τη δεύτερη. Ανάλογα τέτοια σπίτια χτίστηκαν στο Ψυχικό, στη Φιλοθέη και στο Ελληνικό αλλά και στην παραλία του Βόλου (οικία Κουτσίνα του Ν. Μητσάκη). Το πρώτο έργο μάλιστα του Άρη Κωνσταντινίδη ήταν ένα τέτοιο σπίτι διακοπών στην παραλία της Ελευσίνας το 1938. Παράλληλα με τα παραπάνω ούμως, χτίστηκαν και σημαντικά νεο-παραδοσιακά σπίτια όπως του Περικλή Σακελλάριου (οικία Φραγκόπουλου, Βάρκιζα και οικία Λεβίδη, Παλλήνη) και του Δ. Φωτιάδη (οικία Αργυρόπουλου, Λυκαβηττός).

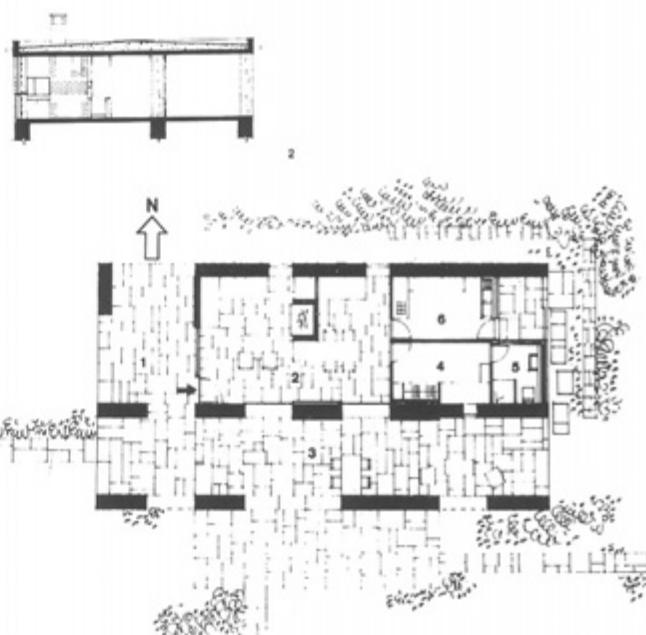
Αν και εξακολουθούσε η συνήθεια να διαφοροποιούνται τα σπίτια που σχεδιάζονταν για την εξοχή από εκείνα που προορίζονταν για την πόλη, η απόσταση μεταξύ τους μειώθηκε, με τον ίδιο τρόπο που τα άλλοτε θέρετρα αντικαταστάθηκαν από την πιο απροσδιόριστη κατηγορία των προαστίων. Γιατί ήδη τα σπίτια αυτά δε χτίζονταν μόνο για διακοπές. Καθώς διαδιδόταν η χρήση του αυτοκινήτου και άρχισε να επιβάλλεται ο τρόπος ζωής στα προνομιακά ήσυχα και ειδυλλιακά προάστια, τα σπίτια αυτά έγιναν πιο προσιτά είτε για ευκαιριακές επισκέψεις μέσα στο χρόνο είτε για μόνιμη διαμονή. Μεταπολεμικά, τα όρια αυτά θα γίνουν ακόμα πιο ασαφή.

Μεταπολεμικά και ιδιαίτερα στη δεκαετία του '60, η ελληνική αρχιτεκτονική έρχεται να συνδεθεί δυναμικά με τα σύγχρονα ρεύματα της διεθνούς αρχιτεκτονικής, που πρωθυσάν την εντυπωσιακή χρήση των νέων υλικών μέσα από ανανεωμένο μορφολογικό λεξιλόγιο. Η αρχιτεκτονική των σπιτιών για διακοπές θα επηρεαστεί από αυτές τις τάσεις, αλλά όχι

μονοδιάστατα. Γιατί εκείνη ακριβώς την περίοδο γίνονται ευρύτερα γνωστά τα νεο-παραδοσιακά σπίτια που σχεδίασε ο Δ. Πικιώνης (εξέχον δείγμα η τόσο αντιγραμμένη βίλα Ποταμιάνου στη Φιλοθέη, 1957), ο Π. Σακελλάριος και ο Κ. Καψαμπέλης. Η αρχιτεκτονική αυτή αρχικά απευθυνόταν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, αλλά με τον καιρό θα διαδίδονταν σε ολόκληρη την ελληνική κοινωνία.

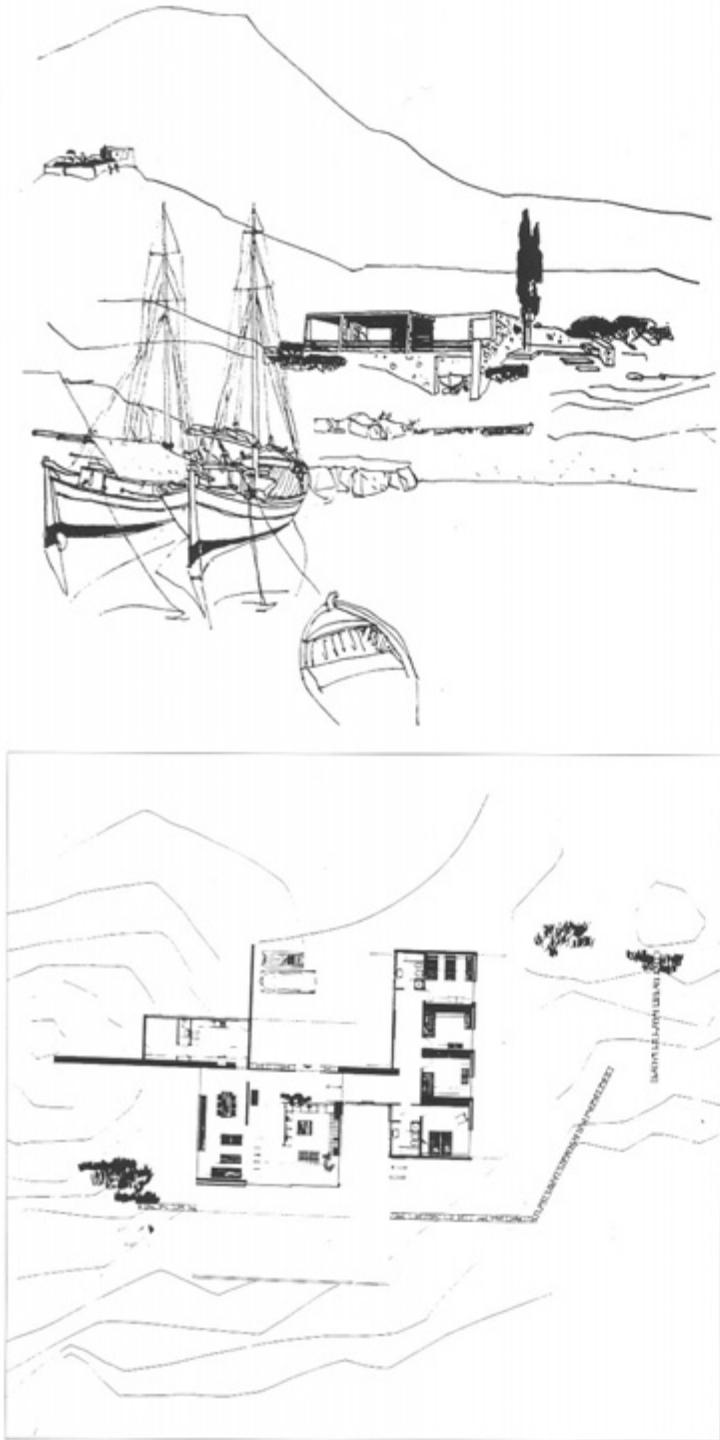
Μια ομάδα από νεότερους αρχιτέκτονες, μέσα στους οποίους συγκαταλέγεται και ο Α. Κωνσταντινίδης, ανέπτυξε μια εντελώς διαφορετική αντίληψη της αρχιτεκτονικής. Χρησιμοποιώντας τον ανεπίχριστο σκελετό του μπετόν αρμέ συμπληρωμένο με επιχρισμένη πλινθοδομή ή εμφανή λιθοδομή, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο φιλικό άνοιγμα της κατοικίας προς το τοπίο, με τη χρήση ημιυπαίθριων χώρων και αιθρίων. Ήσως το πιο περιεκτικό σπίτι διακοπών του Α. Κωνσταντινίδη ήταν εκείνο στην παραλία της Ανάβυσσου, που υλοποιούσε απόλυτα το ιδανικό του: να κάνει αρχιτεκτονική που να χωνεύεται μέσα στο τοπίο, όπως το είχε πετύχει η παραδοσιακή. Άλλοι όμως στάθηκαν πιο έκδηλα διεθνιστές, όπως ο Τάκης Ζενέτος, που εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο την ενσωμάτωση της αρχιτεκτονικής μέσα σε ένα τοπίο που διαμόρφωσε ως γλυπτό, και ο Νίκος Βαλσαμάκης, που με τις τόσο γνωστές βίλες του στην περίοδο 1960-63 (δύο στην Ανάβυσσο και το σπίτι του στη Φιλοθέη) δημιούργησε μια διαυγή αρχιτεκτονική που κυριολεκτικά αιωρείται μέσα στο τοπίο.

Στο μεταξύ, η μεταπολεμική οικονομική ανάπτυξη της χώρας και η διάδοση του τουρισμού, εσωτερικού και εξωτερικού, ωθούσε την ελληνική κοινωνία προς νέα καταναλωτικά ήθη και της πρόσφερε νέες ευκαιρίες για ταξίδια. Ενώ η ύπαιθρος είχε σε μεγάλο βαθμό ερημώσει με τη μετανάστευση, ο πληθυσμός που εγκαταστάθηκε στα μεγάλα αστικά κέντρα δεν έχασε την επαφή με τον τόπο καταγωγής του. Τα αυξημένα εισοδήματα του επέτρεψαν κάποια στιγμή να επισκευάσει το πατρικό σπίτι ή να χτίσει ένα νέο, έστω για εποχιακή χρήση μόνο. Σε αυτούς προστέθηκαν και άλλοι, Έλληνες και Έβροι, που θέλησαν να αγοράσουν σπίτια ή γη σε πλεονεκτικές περιοχές της υπαίθρου, ιδίως παραλιακές. Η ανάπτυξη του τουρισμού επιτάχυνε αυτή την τάση. Η ανάγκη για δεύτερη κατοικία, μάλιστα, πολλαπλασιάστηκε με την καθιέρωση της αργίας του Σαββάτου και με το "έθιμο" να αδειάζουν τα αστικά κέντρα στις μεγάλες γιορτές ή επετείους. Έτσι, σύντομα, η μεγάλη ζήτηση οδήγησε σε κορεσμό της ευρύτερης περιοχής γύρω από τις πόλεις αλλά και ορισμένων νησιών ή ακτών δίπλα σε αρχαιολογικούς χώρους με εύκολη προσπέλαση.

N. Βαλσαμάκης, σκίτσο
παραλιακής βίλας, 1962

N. Βαλσαμάκης, σπίτι στην
Ανάβυσσο, 1961-1963

Η ανάπτυξη αυτή ανέτρεψε ραγδαία την παλιότερη σχέση ανάμεσα σε ύπαιθρο και οικισμούς: τα σπίτια θα ξεφύτρωναν τώρα παντού μέσα στα χωράφια ή στις πλαγιές, δημιουργώντας ένα οικιστικό πλέγμα που καταργούσε το αμόλυντο τοπίο. Ανάλογες αλλοιώσεις παρατηρήθηκαν μέσα σε παλιούς οικισμούς, όπου η νέα δόμηση κατέστρεψε την οργάνωση και την κλίμακα του ιστού. Μικρή σχετικά απήχηση είχαν διάφορα μέτρα ελέγχου που άρχισαν να εφαρμόζονται μετά το 1975, για την προστασία ιστορικών περιοχών και οικισμών, με την επιβολή ζωνών ελέγχου.

Άλλες περιοχές καταστράφηκαν ολοκληρωτικά και άλλες, χάρις σε ειδικές συνθήκες, διατηρήθηκαν παρ' όλη την έκταση των αλλαγών που έγιναν σ' αυτές. Για παράδειγμα, από τα νησιά, η Ύδρα, η Μύκονος, και η Πάτμος μεταμορφώθηκαν σε διεθνή κέντρα τουρισμού κρατώντας σημαντικό μέρος του ιδιαίτερου χαρακτήρα τους. Το ίδιο έγινε, ίσως πιο εμφατικά στη Μονεμβασία και πολύ λιγότερο σε ορισμένους οικισμούς του Πηλίου. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, η αυστηρή προστασία σήμαινε και την εφαρμογή ενός μορφολογικού κανονισμού οικοδόμησης, που καθόριζε αναλογίες όγκων, υλικά και χρώματα. Αν έτσι εξασφαλίζόταν η μορφολογική ομοιογένεια σε κάποιο βαθμό, παράλληλα και συνειδητά επιβαλλόταν η χρήση μιας νεο-παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που μιμούνταν τις αυθεντικές μορφές. Σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις αυτοί οι περιορισμοί οδήγησαν σε κάπως ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική.

Γι' αυτόν το λόγο, αυτή εδώ η επιλογή σπιτιών από την Ελλάδα δεν κατόρθωσε να εντοπίσει δείγματα μιας αρχιτεκτονικής άξιας για δημοσίευση, για παράδειγμα από τις Κυκλαδες, που να κρατάει ικανές αποστάσεις από την εύκολη απομίμηση των τυποποιημένων στοιχείων της μυθικής παράδοσης: τους ασπρισμένους τοίχους, τις άφθονες τοξοστοιχίες και τις πέργκολες. Άλλα αυτά τα ισοπεδωτικά φαινόμενα δεν είναι εμφανή μόνο στα "τουριστικά" μέρη ή όπου ασκείται έλεγχος δόμησης με αρχιτεκτονικές επιτροπές. Τα ίδια και χειρότερα ισχύουν για ολόκληρη την ελληνική ύπαιθρο, όπου και να ταξιδέψει κανείς. Βέβαια, η εναλλακτική λύση που δοκιμάστηκε από τους "ανίδεους" ιδιοκτήτες ή κατασκευαστές στην πράξη, δηλαδή η απροκάλυπτη μίμηση της μεταπολεμικής αστικής κατοικίας, αποδείχτηκε ακόμα πιο τραυματική. Όσο για την πιο πρόσφατη υιοθέτηση της μεταμοντέρνας αρχιτεκτονικής, αυτή επέτρεψε ακόμα τολμηρότερες αυθαιρεσίες σε σχέση με την ιστορία του τόπου.

Ενώ κάποτε, στο όχι και τόσο απομακρυσμένο παρελθόν, τα σπίτια διακοπών απευθύνονταν στους λίγους προνομιούχους, τα τελευταία χρόνια η "μετανάστευση" από μια μονιμότερη αστική κατοικία σε μια έξω από την πόλη είναι συνηθισμένο φαινόμενο για μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Αντανακλώντας την κοινωνική διαστρωμάτωση, τα σπίτια αυτά μπορεί να είναι από τα πιο απλά και στοιχειώδη έως τα πιο επιβλητικά "αρχοντικά". Τα όρια βέβαια ανάμεσα στις επιμέρους ζώνες έχουν ατονίσει: δεν είναι διόλου ασυνήθιστο να ζει κανείς στην Αίγινα και να εργάζεται στην Αθήνα, αν όχι όλο το χρόνο, τουλάχιστον για μεγάλο τμήμα του. Σε αναλογία μάλιστα με ότι γινόταν παλιότερα, οι νέοι "προνομιούχοι" αναζητούν ακόμα πιο απομακρυσμένες περιοχές, που να τους εξασφαλίζουν ησυχία και αμεσότερη επαφή με τη φύση. Οι λιγότερο ευνοημένοι περιορίζονται σε πιο κοντινές περιοχές, με λιγότερο ευνοϊκούς όρους δόμησης.

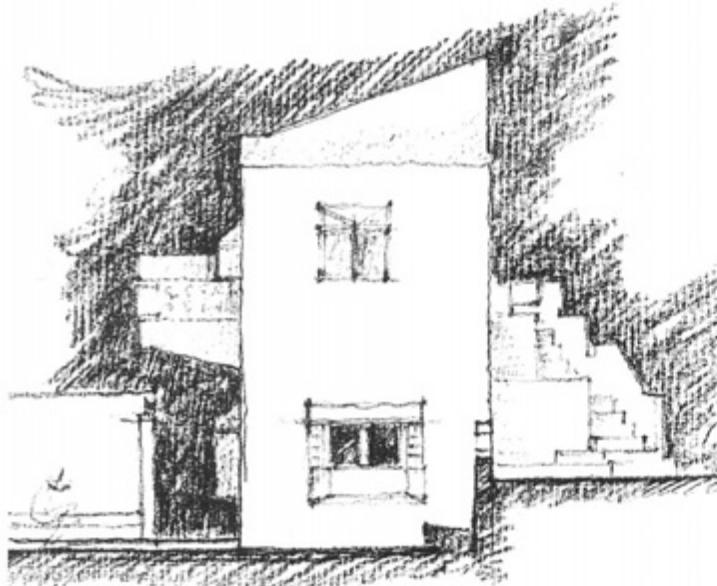
Μορφολογικά τώρα, η αρχιτεκτονική αυτών των σπιτιών εξακολουθεί να παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Ακόμα και στα έργα ενός μόνο γραφείου, του Εργαστήριου 66, σχεδιασμένα από τη Σουζάνα και το Δημήτρη Αντωνακάκη, ενώ διαφαίνονται ορισμένα κοινά στοιχεία, αυτά συνυπάρχουν με έντονες διαφοροποιήσεις που δε σχετίζονται με τη χρονική τους σειρά. Για παράδειγμα, το σπίτι στον Οξύλιθο αποτελεί άσκηση μινιμαλισμού ενώ το συγκρότημα στην Πέρδικα της Αίγινας προσφέρει ένα πλουσιοπάροχο μίγμα από υφές, χρώματα και σχήματα σε σύνθετο διάλογο μεταξύ τους. Ανάμεσά τους βρίσκονται τα άλλα δύο σπίτια, στην Τραγάνα και στο Ακρωτήρι Χανίων, πάλι όμως διαφορετικά μεταξύ τους.

Μπροστά σε μια τόσο μεγάλη ποικιλία τύπων, θα ήταν ίσως μάταιο να αναζητήσει κανείς τις κοινές αρχές που διέπουν τα σύγχρονα εξοχικά σπίτια στην Ελλάδα, εκτός αν καταφύγει σε γενικότητες. Παρ' όλους τους κινδύνους, μπορούν να γίνουν ορισμένες παρατηρήσεις σε σχέση τουλάχιστον με όσα δείγματα επιλέχτηκαν γι' αυτή την έκδοση. Είναι φανερό πως η σχέση με το τοπίο, τον προσανατολισμό, και τις διαθέσιμες θέες, απασχόλησε τους αρχιτέκτονες ιδιαίτερα. Βέβαια, όσα οικόπεδα διαθέτουν ικανή έκταση και γειτονεύουν με ξεχωριστά τοπία προσφέρονται ευκολότερα για ιδανικές αρχιτεκτονικές λύσεις – αλλά είναι εξίσου αλήθεια πως, στα χέρια λιγότερο προκισμένων δημιουργών, μπορεί να καταλήξουν σε αποτυχίες. Ο σεβασμός των κλιματικών συνθηκών σταδιακά απέκτησε σημασία τις τελευταίες δεκαετίες, οπότε σήμερα εκτιμώνται ιδιαίτερα στοιχεία όπως οι βαθιές βεράντες ή οι ανοιχτές στοές και τα στεγασμένα περά-

σμάτα που μπορεί να συνδέουν διάφορα τμήματα του σπιτιού, η αποφυγή έκθεσης στους βοριάδες, και ο έλεγχος του δυνατού ήλιου με πέργκολες. Υπερβολικό ίσως δείγμα αυτής της φροντίδας είναι η ηλιακή κατοικία στην Τράπεζα Αιγαίας του Αλέξανδρου Τομπάζη.

Αλλά ο βαθμός εξάρτησης από τους γεωγραφικούς παράγοντες συχνά τροποποιείται σύμφωνα με την εξίσου ισχυρή ανάγκη συσχέτισης με τις τοπικές πολιτισμικές συνθήκες. Αυτές μπορεί να αφορούν στην τοπική οικοδομική παράδοση σε υλικά και μορφές ή σε μια πιο αφηρημένη αίσθηση της ιστορίας. Για παράδειγμα, η κατοικία του Νίκου Βαλσαμάκη στην Παλιάγιανη της Κηφισιάς ανάγεται απευθείας στη μακραίωνη παράδοση του τύπου του σπιτιού με αίθριο που χτίζεται στην Αττική. Αντίστοιχα, η χρήση του διαμπερούς αερισμού και της πέργκολας και στα δύο σπίτια του Κώστα Δεκαβάλλα μαρτυρά συγγενικές αρχές με την τοπική παράδοση. Αντίστροφα, το μικρό σπίτι στην Κριτσά του Οδυσσέα Σγουρού κρατάει απόσταση ασφαλείας από την οποιαδήποτε τοπική γραφικότητα, χωρίς να αποτελεί παραφωνία μέσα στο παραδοσιακό περιβάλλον του. Άλλα τον καθοριστικό ρόλο, σε αρκετές περιπτώσεις, έχουν παίξει και τα επιλεγμένα μορφολογικά ή στατικά πρότυπα. Σε περιπτώσεις όπως στην Τράπεζα Αιγαίας, στο Λιβάδι της Αίγινας, στο Πόρτο-Ράφτη και στη Μαλεσίνα, η μορφή απορρέει από μια τέτοια αρχική επιλογή. Κάποιο επίσης ρόλο παίζει και ο επιθυμητός συμβολισμός της κατοικίας: για παράδειγμα, εκείνες στο Σχινιά του Μαραθώνα και στη Βουλιαγμένη παραπέμπουν στη εικόνα του πλοίου, σύμφωνα με τα προσωπικά ενδιαφέροντα των ιδιοκτητών τους.

Ένας τρίτος παράγοντας είναι η επίδραση των κυρίαρχων πρότυπων της διεθνούς – αλλά και της τοπικής – αρχιτεκτονικής, που αφομοιώνονται ή επανερμηνεύονται χωρίς να αφήνουν πάντα ευδιάκριτα ίχνη. Για παράδειγμα, ο τύπος σπιτιού με αίθριο ανήκει ταυτόχρονα σε ξένα και σε τοπικά πρότυπα. Τα σπίτια στο Λιβάδι της Αίγινας, στην Ανάβυσσο, στην Κηφισιά, και στην Τράπεζα Αιγαίας βασίζονται, παρ' όλες τις μεταξύ τους μορφολογικές διαφορές, σ' αυτή τη συνθετική αρχή. Το συγκρότημα στην Πέρδικα της Αίγινας, όπως και τα άλλα σπίτια του Εργαστήριου 66, χρησιμοποιούν μια ίσως πιο αφηρημένη αρχή, την εναλλαγή από κλειστές και ανοιχτές ζώνες, που κι αυτό μπορεί να ανιχνευτεί σε τοπικά και ξένα παραδείγματα. Ανάλογα, το σπίτι στο Λιόπεσι του Δημήτρη Παπαχαραλάμπους είναι επηρεασμένο από έναν τύπο που επεξεργάστηκε ο Ν. Βαλσαμάκης παλιότερα, το διόροφο όγκο με στέγη, που κόβεται με πατάρι σ' ένα τμήμα του.

Επιλογή του συγγραφέα ήταν η αποφυγή αναφοράς σε παραδείγματα που αποτελούσαν αποκαταστάσεις ή μετατροπές παλιότερων κτισμάτων, καθώς επίσης και σε κείνα που έκδηλα ακολουθούσαν νεο-παραδοσιακές τάσεις. Η πλειοψηφία των σπιτιών που περιέχονται στην έκδοση αυτή έχουν ήδη δημοσιευτεί στα Θέματα Χώρου + Τεχνών μετά το 1975. Δυστυχώς, καθώς κανείς επισκέπτεται τα σπίτια που έχει από πριν ξεχωρίσει, διαπιστώνει σε αρκετές περιπτώσεις ότι αυτά πια δε φωτογραφίζονται σήμερα. Σε μερικές περιπτώσεις έχει φουντώσει η γύρω τους βλάστηση και σε άλλες τα σπίτια είναι ασυντήρητα ή έχουν υποστεί μετατροπές που τα αλλοιώνουν σημαντικά. Ένα μέρος τουλάχιστον από τις παραλείψεις αυτού του βιβλίου οφείλεται σ' αυτές τις αιτίες.

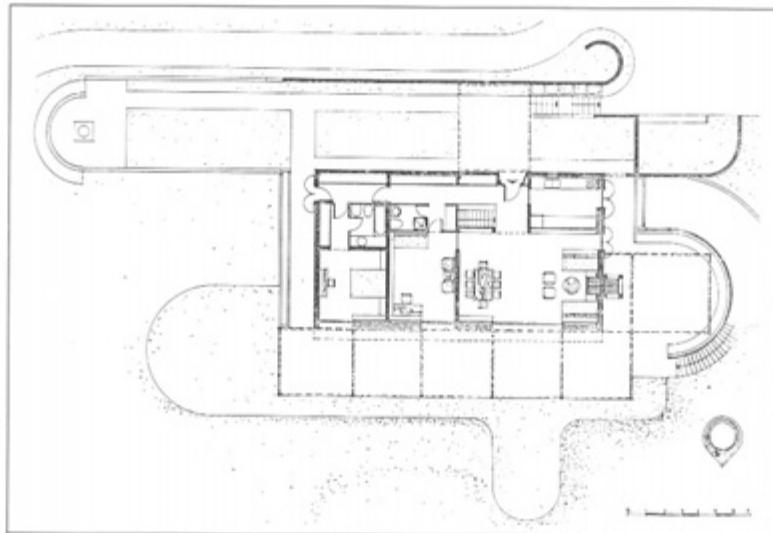
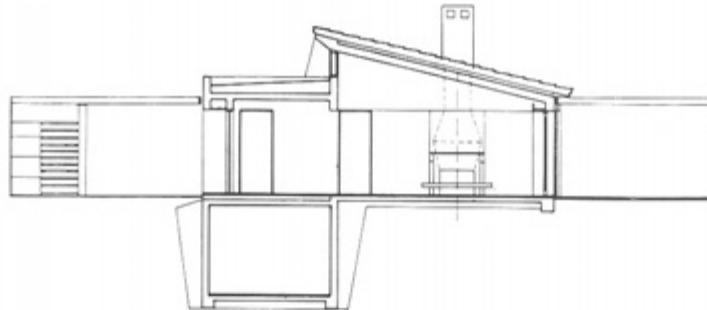
Ιδιωτική κατοικία

Κωνσταντίνος Δεκαβάλλας, αρχιτέκτονας
Διακοφτό Αχαΐας, 1978-1980

Τοποθετημένο ανάμεσα στην απότομη ακτή και στις γραμμές του τρένου, αυτό το διακριτικό σπίτι διακοπών βρίσκεται κοντά στο Διακοφτό και πλαισιώνεται από ένα από τα πιο όμορφα ελληνικά τοπία. Το απλό ορθογώνιο σχήμα του έρχεται σε αντίθεση με τους καμπυλωμένους τοίχους αντιστήριξης που περιβάλλουν διαμορφωμένα τμήματα του κήπου. Μια κλίμακα στα δυτικά οδηγεί σε μικρό ιδιωτικό όρμο.

Το σπίτι περιλαμβάνει ένα σύνθετο χώρο καθιστικού και φαγητού μαζί με δύο κοιτώνες που βλέπουν προς την ανοιχτή θάλασσα. Η πέργκολα καλύπτει τη βορεινή και τη δυτική πλευρά, προστατεύοντας την ανοιχτή εξωτερική εστία στο πλαϊ του σπιτιού. Σε χαμηλότερη στάθμη βρίσκεται δωμάτιο ξένων και χώρος για τη φύλαξη της βάρκας.

Ο απαραίτητος διαμπερής αερισμός εξασφαλίζεται τους θερμούς θερινούς μήνες με το άνοιγμα των φεγγιτών κάτω από την κεραμοσκεπή.

Τομή, κάτοψη, και γενική άποψη

Άποψη από το νότο, άποψη από
τα νοτιοδυτικά, και άποψη από τα
βορειοανατολικά

Απόψεις από τα δυτικά και τα
βόρεια, και άποψη του καθιστικού
προς το τζάκι.

